

Nerovnost ve vzdělání

Rysy terciárního vzdělávání v období socialismu

- Výrazná centralizace (počet studentů, zařazení do hlavních studijních oborů)
- Obrovský důraz na technické vzdělávání
- Definování studijních plánů, výzkumných cílů...
- Unitární systém
- Kvóty studentů z různých sociálních vrstev
- Oddělení vysokého školství a akademického výzkumu
- Přírůstkové rozpočtování

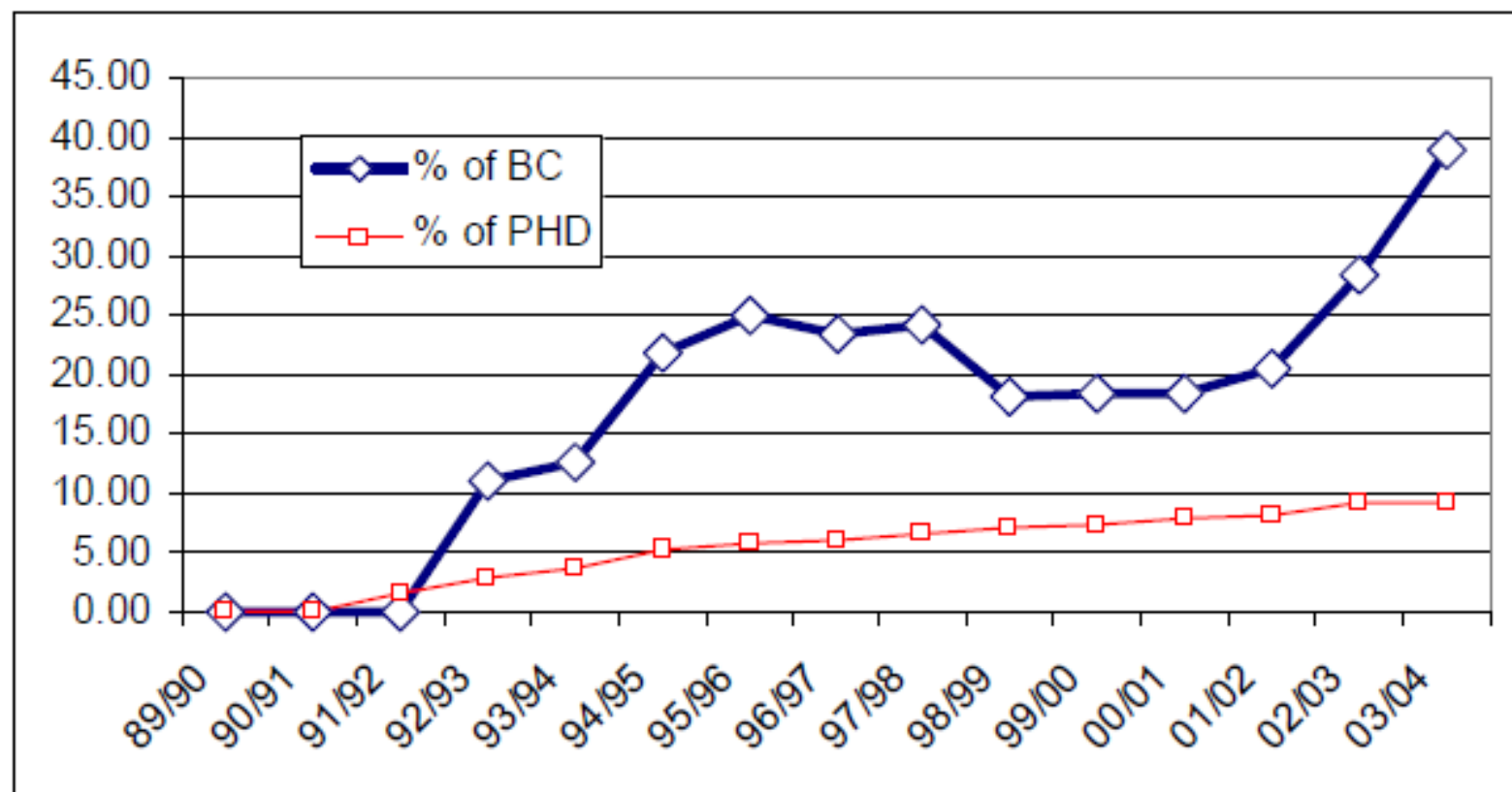
Fáze reformy (I)

- Zákon o vysokých školách (1990) – návrat k demokratickému stylu řízení
- Pomalý nárůst studentů v bakalářských programech
- Absence legislativního rámce pro soukromé vysoké školy
- Koncentrace státem financovaného výzkumu v akademii věd
- Problémy s nedostatkem financí VŠ

Fáze reforem II

- Nový zákon o vysokých školách (111/1998 Sb.)
- Bariéry vícezdrojového financování, omezení v účasti škol v soukromém podnikání
- Právní uznání tzv. „neuniverzitních vysokých škol“.
- 168 VOŠ a 38 SVŠ

Podíly studentů v bakalářských a doktorských programech 1990-2002

Fáze reformy (III)

- Prohlubující se finanční krize veřejného terciárního školství, podíl soukromého financování hluboko pod průměrem OECD
- 2001 novelizace zákona – povolení kapitálových investic do soukromých společných podniků a o.s.
- Přísnější pravidla pro studenty překračující standardní dobu
- 2002 – návrh zákona o financování vysokého školství

Rovnost šancí

- „Nemohou-li nejvyššího vzdělání dosáhnout všichni, což je logické a pochopitelné, pak na první pohled rovnost v šancí v přístupu ke vzdělání nemůže znamenat nic jiného, než že šance na studium mají být stejné pro všechny se stejnými schopnostmi a motivacemi studovat.“ (Weidnerová, Matějů, 2010)

Ad II. Pojmy vzdělanostní nerovnost a nerovný přístup ke vzdělání

- sociální původ (ten především) vstupuje do procesu dosahování vzdělání jako proměnná, která má na něj zásadní vliv. Tento vliv se uplatňuje jak přenosem genetických dispozic (pak se jedná o spravedlivou nerovnost), tak na úkor skutečných znalostí, schopností a dalších studijních předpokladů (nespravedlivá nerovnost).
- Rovnost v přístupu ke vzdělání je nejčastěji chápána jako rovnost v přístupu ke vzdělání srovnatelné kvality (tj. se stejnými podmínkami vzdělávání a stejnými pravidly pro dosažení úspěchu).
  - Vzdělanostní nerovnost = situace, kdy jedinci pocházející z různých sociálních vrstev (či tříd) a jedinci různého pohlaví či rasy nemají stejné šance na dosažení určité úrovně vzdělání.
  - Nerovný přístup ke vzdělání = synonymum. Situace, kdy je pro různé sociální vrstvy (a jinak vymezené sociální kategorie) přístup k určité úrovni vzdělání různý, kvantifikovatelný různými šancemi.

Nerovnost v přístupech k terciárnímu vzdělávání

- Nárůst počtu studentů mezi roky 1989 – 2001
- X nízká nabídka příležitostí
- Šance přijetí na VŠ 50 %, přechod ze střední na VŠ – nejkritičtějším místem vzdělávací dráhy
- Systém SŠ selektivní (velmi výběrový vstup)
- *Po roce 1989 se zvětšily nerovnosti šancí na úspěch v přechodu mezi sekundárním a terciárním vzděláním vlivem sociálně ekonomické dimenze sociálního původu. „strukturální faktory“ (Matějů, 2009)*
- SOŠ x gymnázia – vliv sociálního původu rodičů
- *„Pravděpodobnost, že děti rodičů se základním vzděláním nebo výučním listem absolvují vysokou školu, je téměř devětkrát nižší“. (Matějů 2009)*

Fakulty:	převis poptávky
Převis poptávky = počet přihlášek / počet přijatých	
Právnícké fakulty	11,4
Humanitní a společenskovední fakulty	6,4
Lékařské fakulty	4,1
Technické fakulty (kromě architektury)	2,1
Ostatní fakulty	5,6
Celkem	5,2

Zdroj: Vyšší vzdělání jen pro elitu?, str. 44

Úspěšnost uchazečů při přijímacím řízení na VŠ podle typu ukončené střední školy				
gymnázium víceleté	gymnázium čtyřleté	Střední odborné školy	Střední odborné učiliště	Celkem
72 %	61 %	38 %	37 %	49 %

Zdroj: Sonda Uchazeč 1998, (převzato z Vyšší vzdělání jen pro elitu?, str. 46)

- *čím výše sociálně postavené má respondent rodiče, tím vyšší je jeho zděděné IQ*
- *čím akademičtější střední škola je, tím nadanější žáci se na ní vzdělávají.*
- avšak rozhodování o směru vzdělanostní trajektorie v České republice probíhá velmi záhy (v 15 letech věku žáka i dříve) a tedy pod značným vlivem rodičů (sociálního původu)
- studenti nižších sociálních tříd, ačkoli jejich studijní schopnosti jsou stejné jako schopnosti potomků vyšších sociálních vrstev, ve vzdělávacím systému volí méně ambiciózní dráhy
- české střední školy jeví jako pouhá „rozřadiště“ dětí dle jejich sociálního původu
- jednotlivé typy středních škol zároveň umocňují prvotní rozhodnutí o studiu a zaměření

- české školy nehrají (neumí hrát) v procesu utváření vzdělanostních aspirací, a také v procesu přechodu na vysokou školu, žádnou roli.
- jejich úloha spočívá v zakonzervování (či spíše umocnění) nastoupené vzdělanostní dráhy v 15 letech a v případě víceletých gymnázií ještě o 3 roky dříve.
- v České republice sice mohou studovat všichni, kdo o studium projeví zájem, samozřejmě za předpokladu adekvátních schopností a znalostí, nicméně studovat chtějí většinou jen ti, kteří mají příznivější sociální původ (zejména vzdělanostní).
- lze apelovat na vyšší důraz vedení všech typů škol k motivování studentů pro získání co nejvyššího vzdělání, a to bez rozdílu na jejich sociální původ
- Otázka: mohla by změna struktury českého středního školství dosavadní trend ovlivnit?

Náměty k reformě

- „SKUTEČNÁ REALIZACE KONCEPTU CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ“
- Rovné vzdělávací příležitosti pro všechny děti (víceletá gymnázia x druhý stupeň ZŠ, všeobecné vzdělání na SOŠ, speciální programy)
- Růst počtu studentů SŠ se všeobecně vzdělávacích programech
- Usnadnění přístupu k různým typům terciárního vzdělávání (kapacity škol, změna strukturu (Bc.), distanční vzdělávání)
- Veřejné výdaje na vzdělávání – „Zavedení školného i na veřejných vysokých školách je nepopulární, avšak nutný krok“. (Matějů, 2006)
- Zeefektivnit chod vzdělávacího systému

Mýty o financování VŠ (Matějů)

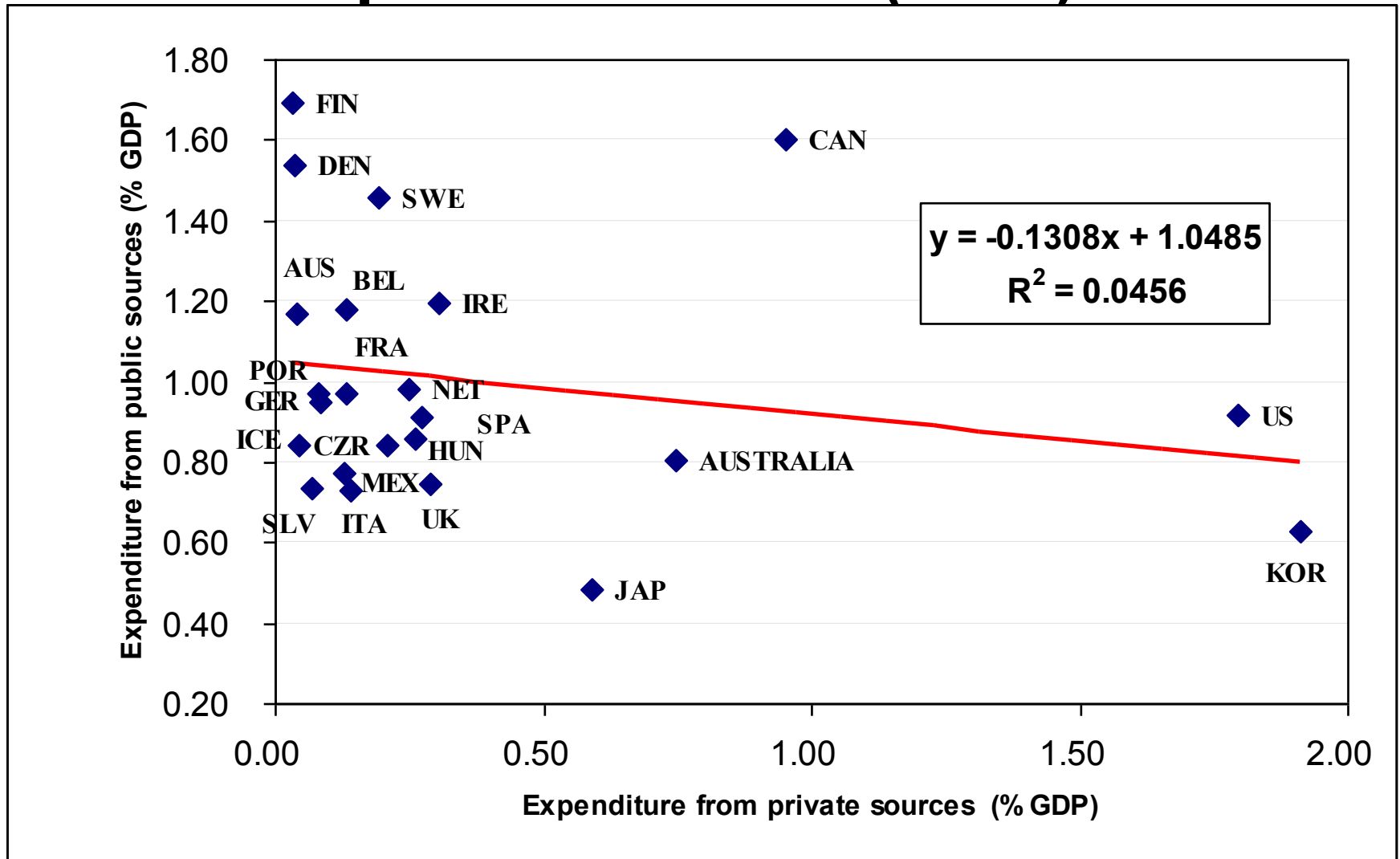
Dva mýty o financování vysokého školství a nerovnostech

- **Mýtus # 1:** Otevření soukromých zdrojů (sdílení nákladů) vede ke snížení účasti státu
- **Mýtus # 2:** Otevření soukromých zdrojů zavedením principu sdílení nákladů (školné) vede k růstu nerovností (bariéry v přístupu dětem s nižších sociálních vrstev)

Typy financování vysokého školství

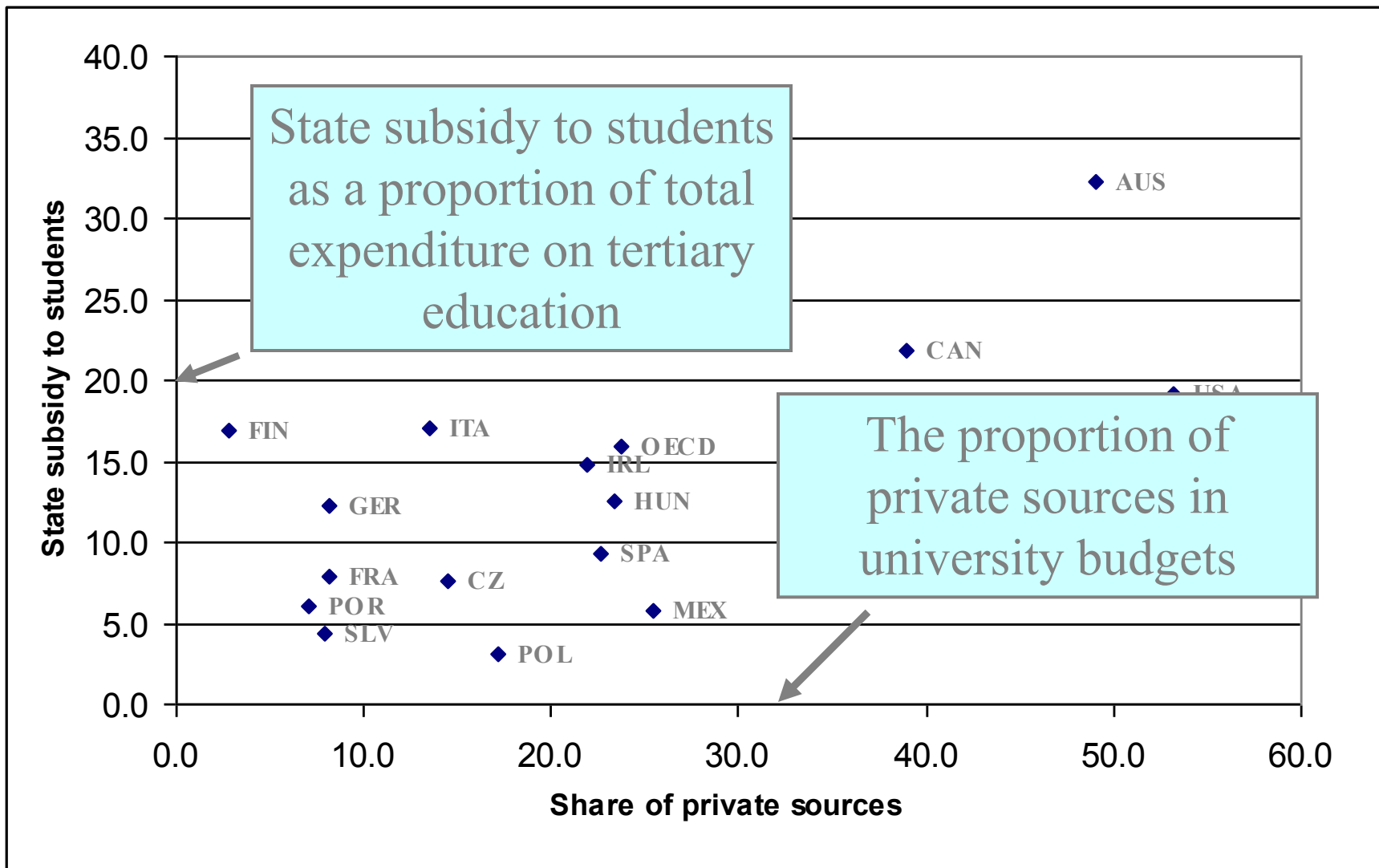
- 2 indikátory:
  - a) Podíl finanční podpory studentů (granty, půjčky, stipendia) na celkových výdajích na terciární vzdělávání.
  - b) Podíl soukromých zdrojů na financování terciárního vzdělávání

Expenditures from public sources as a function of expenditure from private sources (2000)

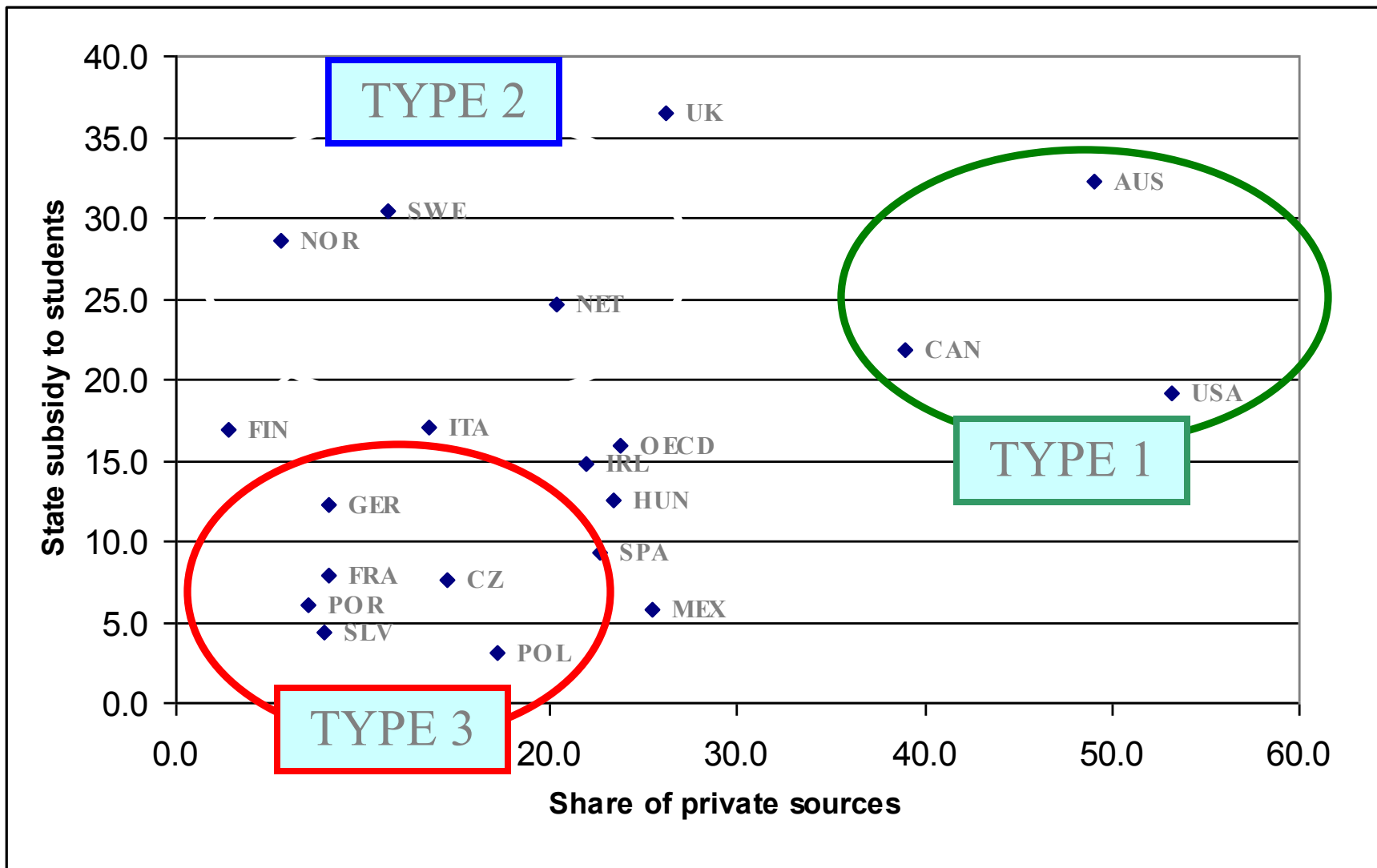
Private sources and financial subsidy to students in OECD countries

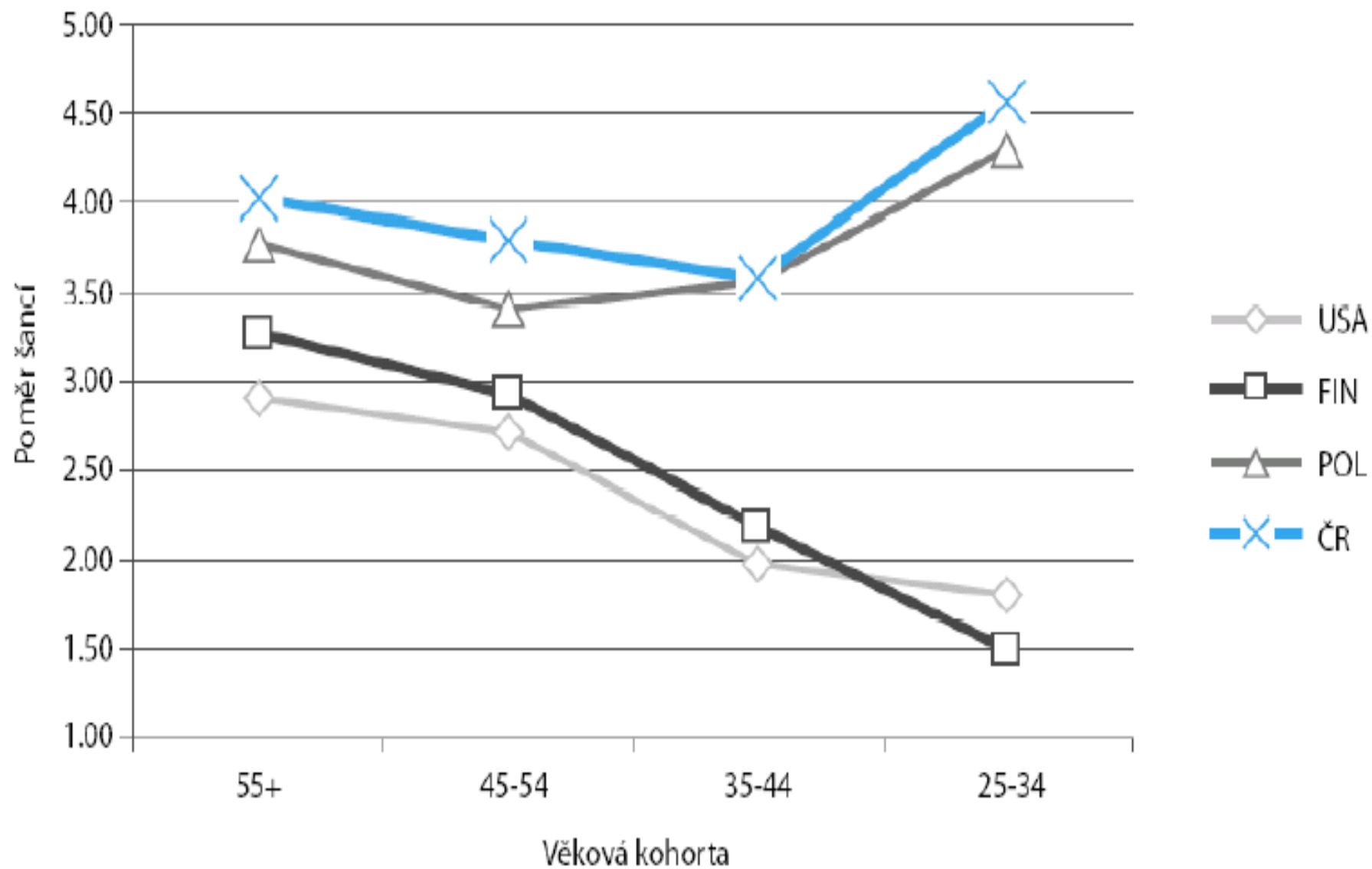

Tři odlišné typy zemí:

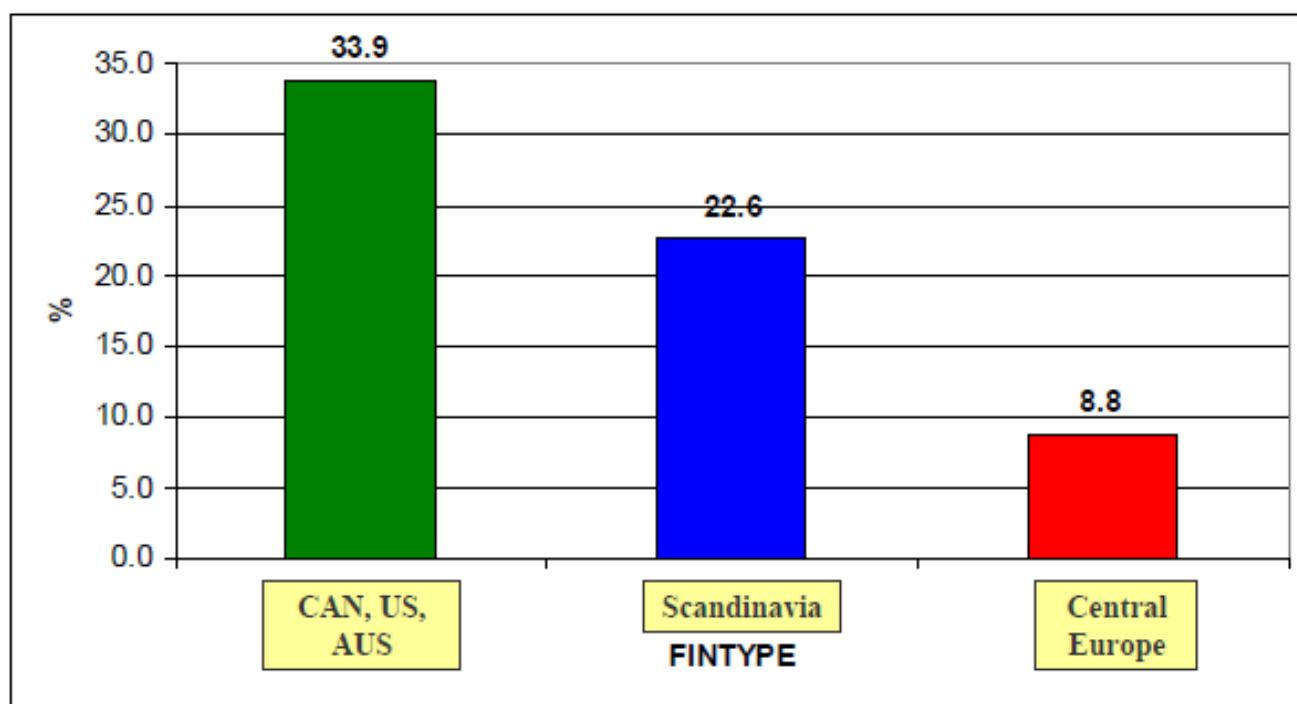
- 1) Typ A: vysoký podíl soukromých zdrojů a výrazná sociální pomoc studentů (Austrálie, USA, Kanada)
- 2) Typ B: Výrazný podíl financování z veřejných zdrojů, programy sociální pomoci (skandinávské země)
- 3) Typ C: Nízký podíl soukromých zdrojů, slabá pomoc státu (většina postkomunistických zemí, ČR, Portugalsko, Francie a Německo)

Private sources and financial subsidy to students in OECD countries

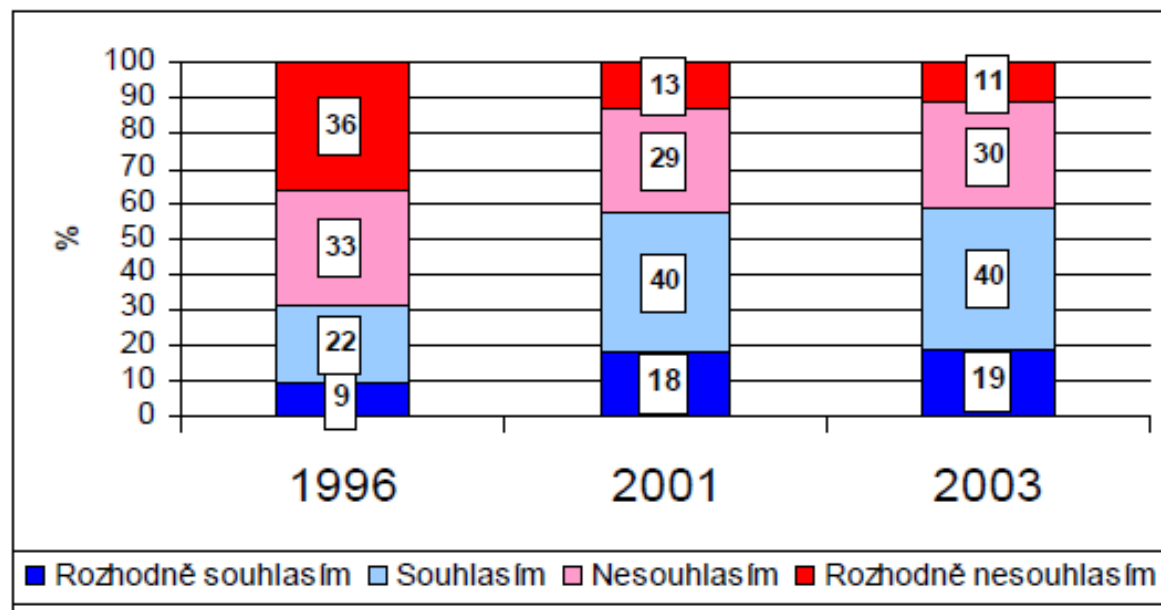

Podíly dosahujících VŠ vzdělání z dětí pocházejících z dělnických rodin (otec je manuálně pracující)

☞ Mělo by se podle Vás zavést školné na vysokých školách s možností, aby studenti získali výhodnou půjčku od státu?

Snižování nerovnosti

- SYSTÉMY FINANČNÍ POMOCI
STUDENTŮM VŠ

Cíle:

- Oslabování vlivu výchozí rodiny na rozhodování o studiu.
- Zmenšování ekonomické závislosti studentů na výchozí rodině.

Náklady na vzdělávání

(průzkum 11743 studentů)

- Celkové životní náklady při denním studiu na VVŠ činí cca 8 163 Kč/měsíc
- Na SVŠ (očistěno od školného) 11.591 Kč/měsíc
- 80 % příjmů studentů pochází od rodičů (45 %) a z vlastního výdělku (35 %) => půjčky zanedbatelné
- Pouze 4 % studentů má půjčku na životní náklady
- U 45 % studentů finanční zdroje jsou nedostatečné na pokrytí nákladů spojených se studiem
- 18 % uvádí, že náklady neúměrně finančně zatěžují rodiče.
- 90 % studentů podporují rodiče
- Průměrná částka podpory rodičů 3 668 Kč měsíčně
- 71 % pracuje, průměrný vlastní příjem 4 170 Kč/měsíc

Hlavní rysy financování a rovnost šancí BKTV

- Snížit výrazně podíl rodičů na financování nákladů spojených se studiem
- Nepřímé finanční podpory transformovat v přímou finanční podporu – adresát student
- Vyřešit věkovou hranici 26 let
- Zavést základní studijní grant, na který má nárok každý student + doplňkové (v závislosti na ekonomické situaci)
- Zavést dostupné (nízkoúročené) studentské půjčky
- Zvýhodnit příležitostnou práci studentů
- Rozšířit pásma sociálních stipendií
- Zavést spoření na vzdělání
- Založit centrum pro správu financování terciárního vzdělávání.

Vzdělávací politika

- souhrn konkrétních činností a opatření, kterými zejména stát, ale i další subjekty ovlivňují celou vzdělávací oblast

Nejdůležitější problémy

- vymezení vazby mezi vzděláváním, pracovní silou a ekonomickými faktory
- zohlednění sociálního aspektu vzdělávacího systému
- vztah mezi všeobecným přístupem ke vzdělání a kvalitou výuky
- evaluace (hodnocení) pedagogického procesu
- problematika učitele a jeho vzdělávání
- problematika řízení školství a školského managementu
- financování školství

Strategické směry a cíle EU ve vzdělávání

- Zvýšit kvalitu a efektivitu vzdělávacích systémů členských zemí
- Usnadnit všem přístup ke vzdělávání
- Otevřít vzdělávací systémy širšímu světu

Terciární vzdělávání

- Boloňský proces- 6 hlavních cílů:
  - přijetí srozumitelného a srovnatelného systému titulů
  - přijetí systému založeného v podstatě na dvou hlavních cyklech
  - zavedení kreditního systému
  - podpora mobility
  - posílení Evropské spolupráce v zajišťování kvality
  - posílení evropské dimenze ve VŠ vzdělávání

„The Bologna Process 2020 – the European Higher Education Area in the new decade“

- Motto: „Vysoká kvalita a excelence ve všech činnostech vysokých škol“
- Priority:
- Celoživotní vzdělávání a učení
- Sociálně spravedlivý systém
- Mobilita studentů a akademických pracovníků (do roku 2020 20 % absolventů zkušenost s pobytem na zahraniční vysoké škole či stáží)

Koncepce ČR

- *„Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol“.*
(2006-2010)

Dlouhodobé záměry vysokých škol

- internacionalizace,
- kvalita a excelence akademických činností
a
- kvalita a kultura akademického života.

Evropský kvalifikační rámec, Národní soustava kvalifikací

- 2004 Návrh na vytvoření EQF pro CŽV
- 2006 Legislativní návrh
- 2008 Návrh schválen Radou ministrů pro vzdělávání
- 2010-2012 Období přizpůsobení národních rámců kvalifikací

Uznávání vzdělání či kvalifikace

- Profesní uznávání kvalifikace
- Regulovaná povolání (ČR)

[http://uok.msmt.cz/ru_detail.php?id=577&d
l=cz&flet=&forg=&ftype=&fpg=1&ftxt=](http://uok.msmt.cz/ru_detail.php?id=577&d
l=cz&flet=&forg=&ftype=&fpg=1&ftxt=)

- Akademické uznávání kvalifikace

Evropský prostor VŠ

European Credit Transfer (ECTS)

- „přenositelnost kreditů“
- 30 zemí (1000 škol)
- Dodatek k diplomu

Operační programy

- OPVK (2007-2013) – ESF, strukturální fond EU
- Oblast rozvoje lidských zdrojů, celoživotního učení, utváření vhodného prostředí pro výzkumné, vývojové a inovační aktivity a stimulační spolupráce participujících subjektů.
- <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/nove-vyzvy>
- **1,83 mld. €**, což činí přibližně **6,8 % veškerých prostředků určených z fondů EU pro Českou republiku**. Z českých veřejných zdrojů má být navíc financování programu navýšeno o dalších 0,32 mld. €.

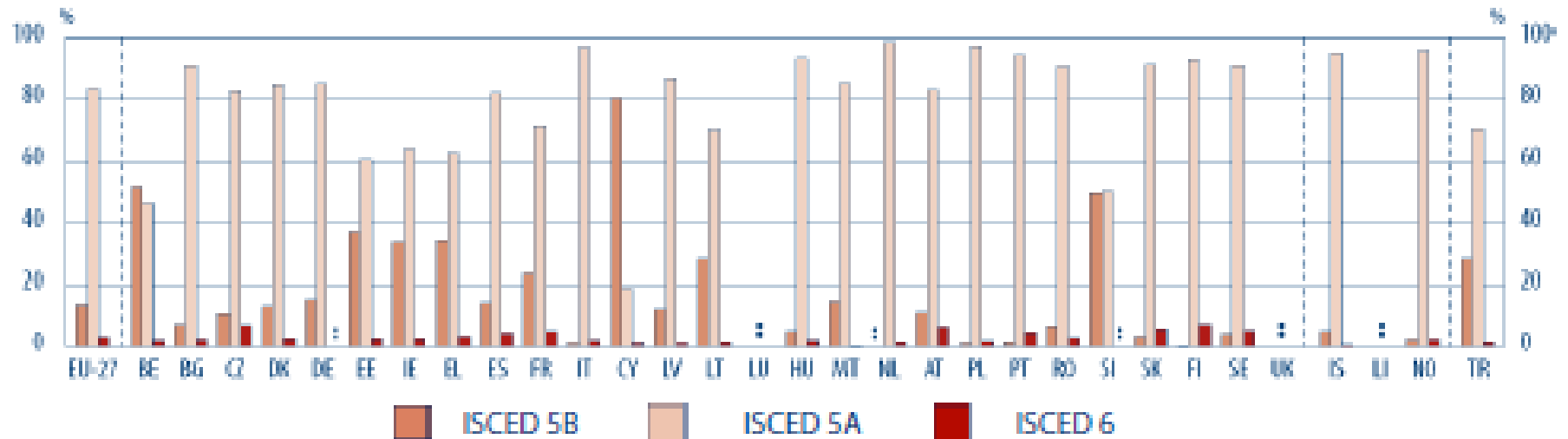
Vzdělávací soustavy zemí EU

- jsou rozmanité
- zásady rozvoje školství v jednotlivých zemích:
  - zásada rovného přístupu ke vzdělávání
  - zvyšování průchodnosti systému
  - zvyšování kvality vzdělávání
  - podpora účasti stále širších vrstev populace na vyšších úrovních vzdělávání
  - budování možností celoživotního učení
  - sepětí s potřebami společnosti a trhu práce

Terciární vzdělávání v mezinárodním srovnání

- Nárůst počtu studentů v akademických programech x krátké profesně orientované programy (Belgie, Slovinsko - rovnoměrné) (Dánsko, Estonsko, Španělsko, Maďarsko, Turecko – rychlejší růst)
- Rozdílná míra úspěšného dokončování studia 50 – 90 % (95 % Řecko, Litva) (méně než 50 % - Kypr, Lotyšsko)

Obr. B2: Rozdělení studentů v terciárním vzdělávání podle úrovně programu (ISCED 5B, 5A a 6), 2003/04

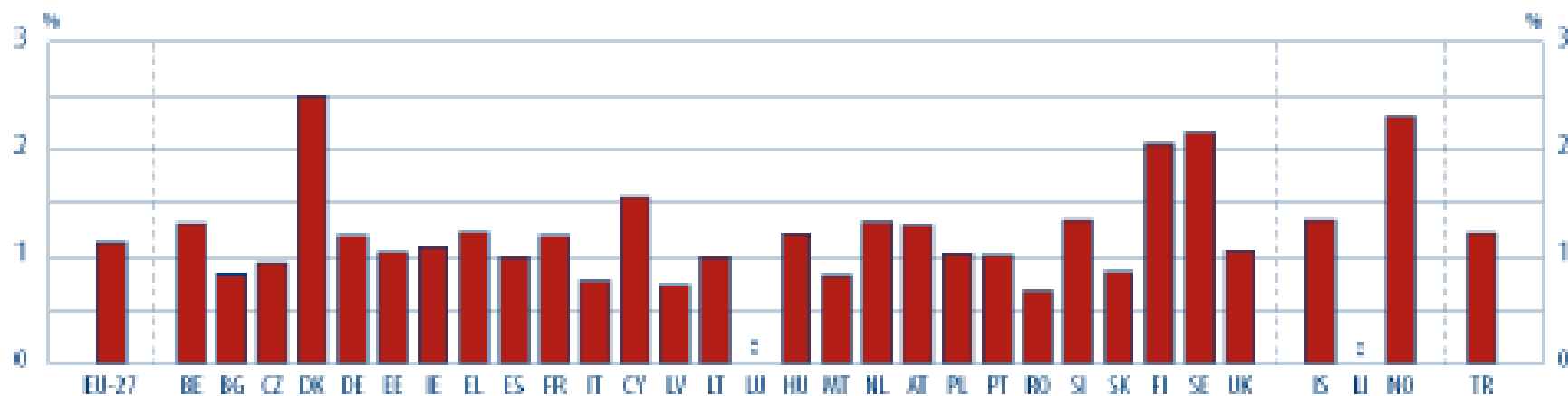
	EU-27	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR
ISCED 5B	13,4	51,8	7,1	10,4	12,8	15,0	37,2	33,6	34,1	13,9	23,8	1,1	80,3	11,9	28,5	:	4,8	14,5	:	10,6	1,1	1,3	6,7	49,7	3,2	0,1	3,9	:	4,8	:	2,0	28,5
ISCED 5A	83,5	46,4	90,8	82,8	84,8	85,0	60,3	64,1	62,7	81,9	71,5	97,0	18,7	87,0	70,0	:	93,1	85,3	98,7	82,9	97,3	94,3	90,6	50,3	91,1	92,9	90,9	:	95,1	:	95,9	70,2
ISCED 6	3,0	1,8	2,1	7,0	2,3	:	2,5	2,3	3,2	4,2	4,7	1,9	1,0	1,1	1,4	:	1,9	0,2	1,3	6,5	1,6	4,4	2,6	:	5,7	7,1	5,2	:	0,6	:	2,0	1,3

Zdroj: Eurostat, UOE.

Financování terciárního vzdělávání

- Veřejný sektor – 70 %
- Přímé financování (největší část na vzdělávací činnost) (Řecko – infrastruktura 40,8 %)
- Rozdílné typy a výše příspěvků (200 – 1000 EUR) – 16 zemí školné
- Rozdílný počet studentů na učitele
- Rozdílná výše výdajů na jednoho studenta (Bulharsko, Litva, Slovensko) x UK

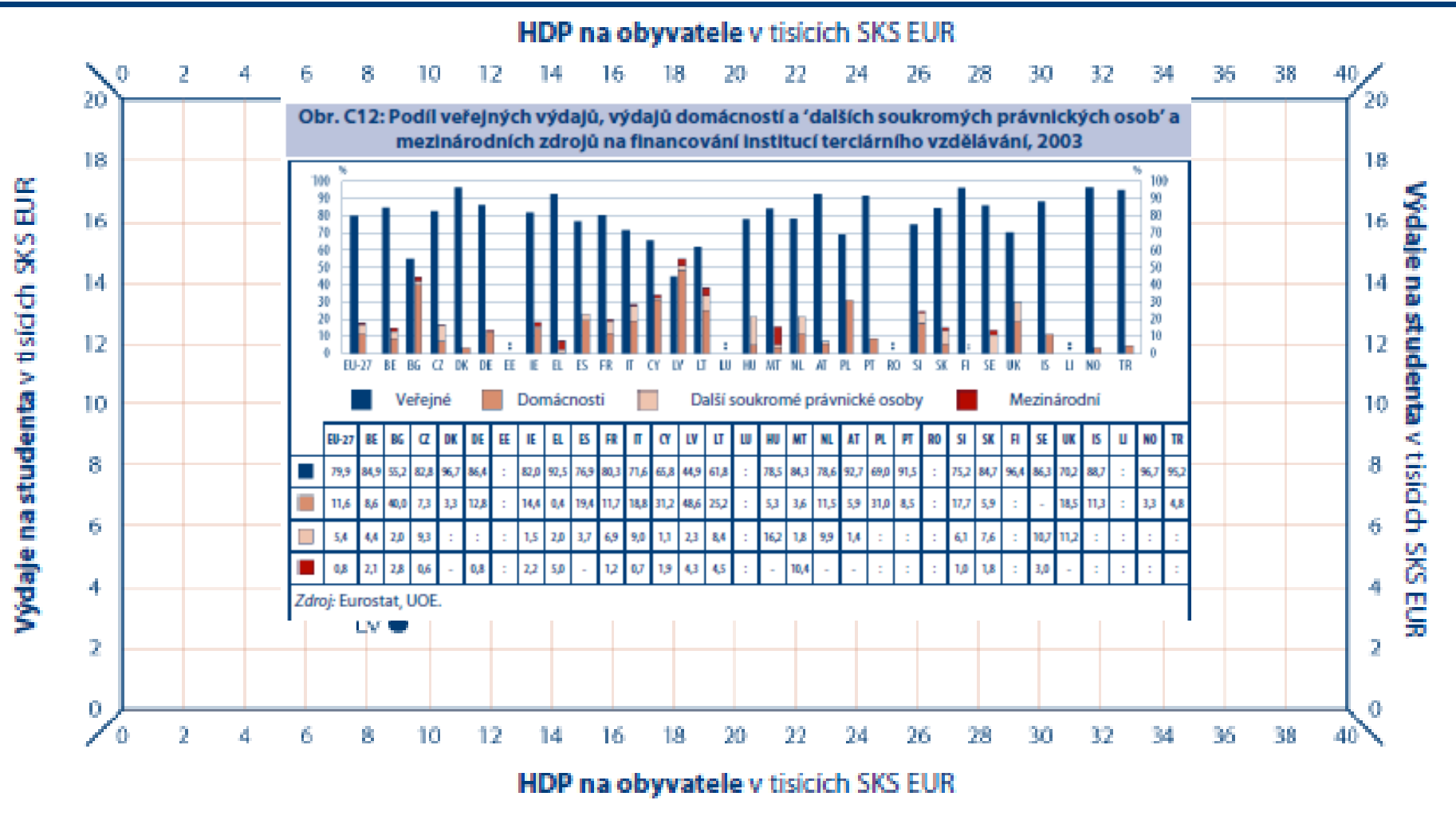
**Obr. C3: Celkové veřejné výdaje na terciární vzdělávání (ISCED 5–6)
jako podíl na HDP, 2003**

EU-27	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR
1,14	1,31	0,84	0,94	2,50	1,19	1,05	1,09	1,22	0,99	1,19	0,78	1,55	0,74	1,00	:	1,21	0,83	1,33	1,29	1,03	1,01	0,68	1,34	0,85	2,05	2,16	1,06	1,35	:	2,32	1,21

Zdroj: Eurostat, UOE a národní účty.

Obr. C1: Roční výdaje na studenta v Institucích terciárního vzdělávání (ISCED 5–6) ve srovnání s HDP na obyvatele v tisících SKS EUR, 2003

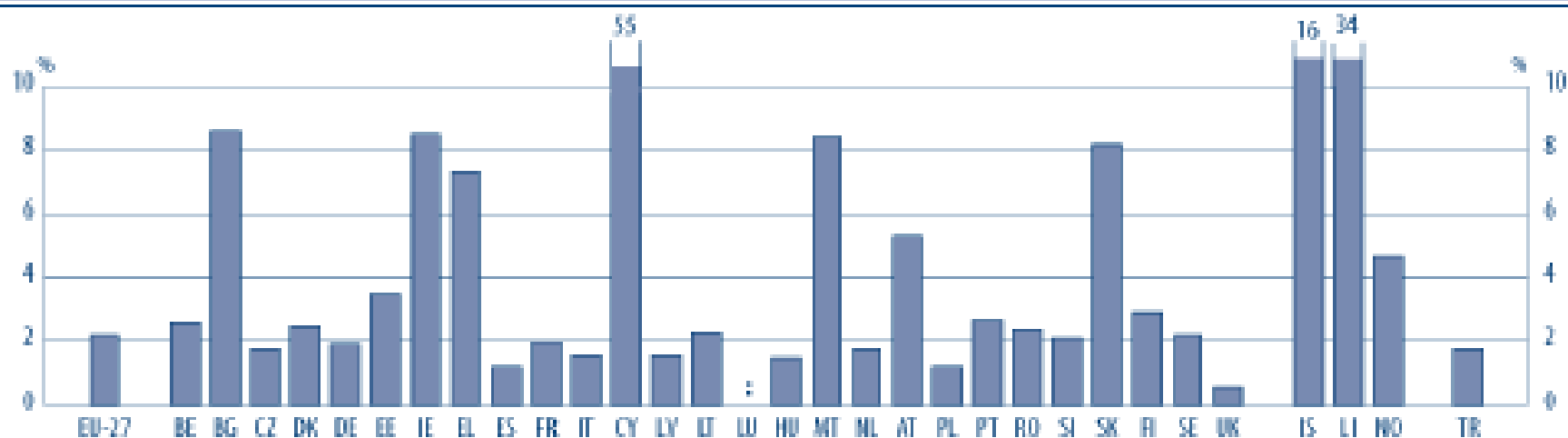

Mobilita

- 2 % v roce 2004
- Mobilní – Kypr, Island, Lichtenštejnsko (Bulharsko, Řecko, Irsko, Malta, Slovensko) x UK, Polsko, Španělsko
- Prioritní země: UK, Belgie, Rakousko

Obr. E1: Podíl studentů terciární úrovně (ISCED 5-6), kteří studují v jiném členském státě (EU-27), v kandidátské zemi nebo v členské zemi ESVO/EHP, 2003/04

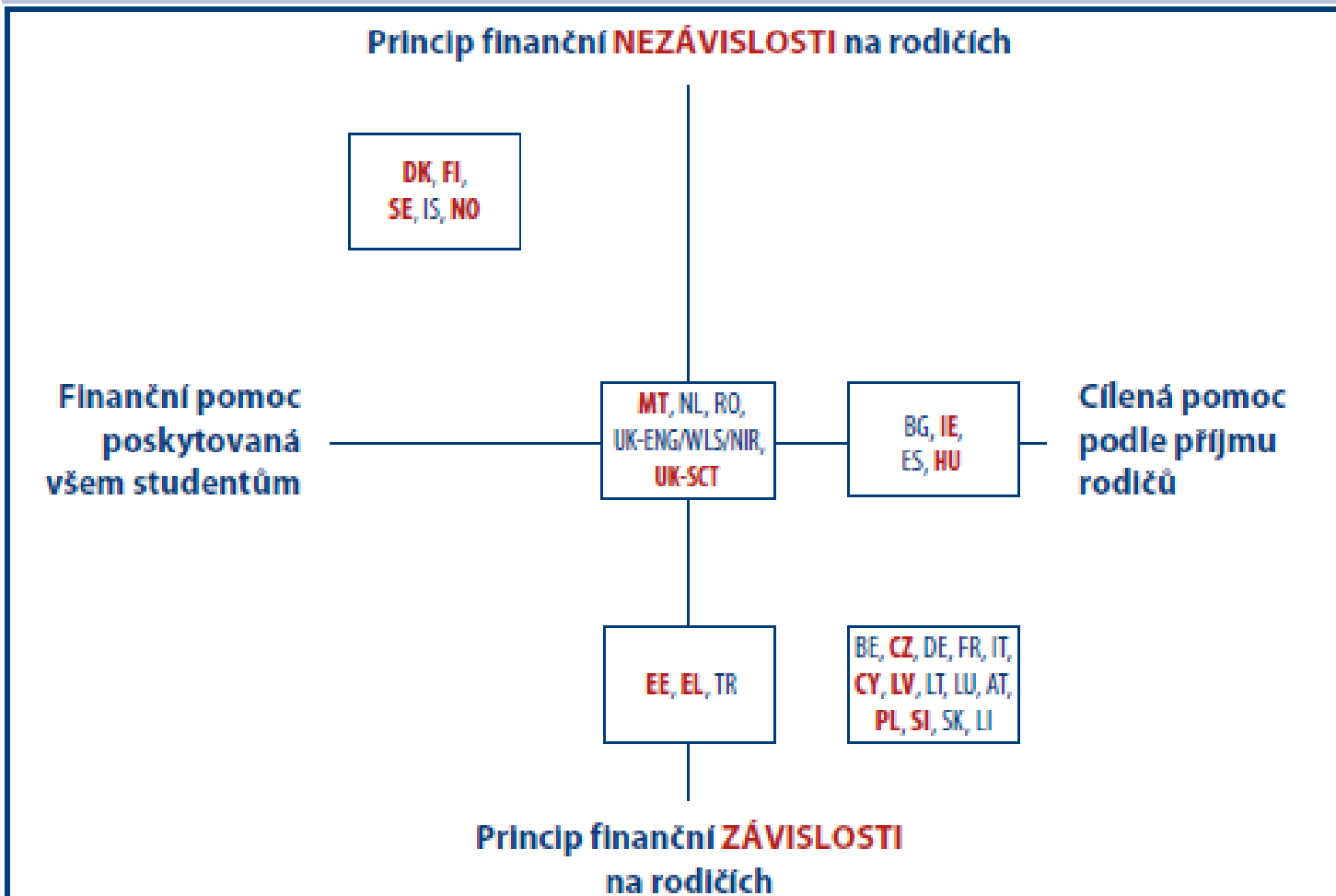
EU-27	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR
2,2	2,6	8,6	1,8	2,5	1,9	3,5	8,5	7,3	1,2	2,0	1,6	54,8	1,6	2,3	:	1,5	8,4	1,8	5,3	1,2	2,7	2,4	2,1	8,2	2,9	2,2	0,6	15,5	34,5	4,7	1,8

Zdroj: Eurostat, UOE.

Finanční postavení studentů

- Stipendia, kombinace stipendií a půjček
- Různá pojetí finančního postavení:
- Princip finanční (ne)závislosti
- Všeobecná x cílená pomoc (příjem rodičů)
- Na základě principu finanční nezávislosti – skandinávské země
- Princip finanční závislosti – Belgie, ČR, Polsko, Německo, Rakousko, Francie, Slovensko..

Obr. A: Pozice zemí vzhledem k principu finanční nezávislosti na rodičích a k principu všeobecně poskytované pomoci studentům v terciárním vzdělávání na úrovni ISCED 5 v roce 2005/06

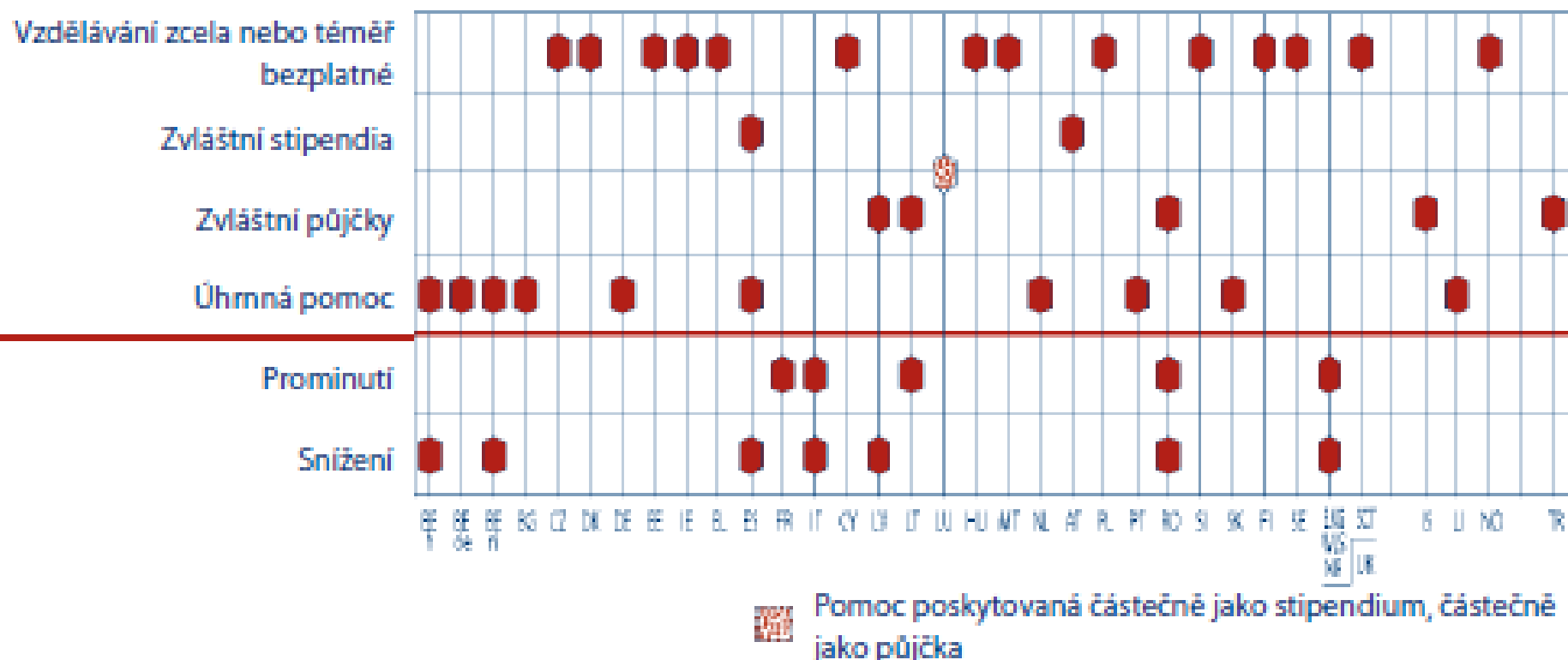
Země vytištěné tučně: Od studentů na státem dotovaných místech se nepožadují správní poplatky ani školné

Zdroj: Eurydice, 2005/06.

Vysvětlivky

Diagram vychází z dostupných informací uvedených v kapitolách C a D této zprávy a soustředěných do diagramů na konci dokumentu, které znázorňují situaci jednotlivých zemí. Má poskytnout obecnou představu o trendech a pozici každé země vzhledem ke dvěma uvedeným aspektům. Poloha v diagramu není založena na žádných výpočtech nebo měřítku.

Obr. D4: Finanční pomoc určená k placení soukromých příspěvků studenty připravujícími se s plnou studijní zátěží k první kvalifikaci na terciární úrovni (ISCED 5) ve veřejném a státem dotovaném sektoru, 2005/06

droj: Eurydice.

Přednosti českého školství

- Pozitivní změna v podílu osob se ZV
- Podíl osob se sekundárním vzděláním patří mezi absolutní špičku
- Velký podíl preprimárního vzdělání

Ale:

Znaky industriální sféry – masová a krátká příprava laciné pracovní síly

Nerovnosti, které systém vzdělávání posiluje

Významné rozdíly

- Velký podíl pracovní síly se středoškolským vzděláním (88 % x 65)
- Nízký podíl pracovní síly s ukončeným terciárním vzděláním (12 % x 29 OECD)
- Velký podíl středoškolských absolventů s tradičním specializovaným odborným vzděláním x všeobecné vzdělání (16 % x 47 %)

Světová Banka (2000)

- Navrhovaná opatření
- Restrukturovat střední školství
- Co nejvíce uvolnit bariéry mezi jednotlivými vzdělávacími cestami, mezi středními a vysokými školami a mezi jednotlivými vysokoškolskými programy navzájem.
- Zavést skutečně objektivní přijímací zkoušky na VŠ
- Rozšířit možnosti vzdělávání dospělých
- Vytvořit komplexní strategie na pomoc znevýhodněným skupinám

Nedostatky systému

- Koncepce jednorázového vzdělávání x vzdělávání dospělých
- Unifikace obsahu vzdělávání
- Důraz na sdělování a zapamatování dílčích informací x klíčové dovednosti
- Soustava národní x mezinárodních
- Neposkytuje dostatečný přístup ke vzdělávání.

Děkuji za pozornost